

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN KENDİ KENDİNE MEME MUAYENESİ (KKMM) İLE İLGİLİ BİLGİ DURUMLARINA EĞİTİMİN ETKİSİ

Arzu Erkoç², Fadime Oran², Hatice Yorulmaz¹

¹Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, İstanbul, Türkiye

²Haliç Üniversitesi, Hemşirelik Yüksekokulu, İstanbul, Türkiye

THE EFFECT OF TRAINING ON NURSING STUDENTS' KNOWLEDGE ABOUT THE BREAST SELF-EXAMINATION (BSE)

ABSTRACT

Purpose: This research was designed to determine nursing students' level of knowledge about BSE and the effect of BSE training on it.

Patients and Methods: 77 students (from 1st and 4th classes) voluntarily participated in this research. The data were collected from students before BSE training and a month after training. In analyze of data descriptive statistics and dependent t-test was used.

Results: 67.5% of individuals' (n: 52) were 1st grade students and 32.5% (n: 25) were 4th grade. It was determined that 80.8% of the 1st grade students had never done BSE. 85.7% (n: 36) of them didn't have information about BSE and 14.3% (n: 6) of them didn't attach importance to it before BSE training. It was also determined that 12% (n: 3) of 4th years students had never, and 48% (n: 12) of them had once a month, and 40% (n: 10) of them had sometimes done BSE. After BSE training, it was observed that 53.8% (n: 28) of 1st grade students and 16% (n: 4) of 4th grade students had never done BSE. After BSE training, the knowledge level about BSE had increased significantly in all students ($p < 0.01$). In the post-training evaluation there was %57, 2 increase in students' rate of knowing BSE and 19.5% increase in their rate of application.

Conclusion: It was seen that BSE training increased students' knowledge level and caused positive changes in students' behaviors on health education. BSE trainings which are planned except school curriculum can create more awareness about the subject for nursing students.

Keywords: breast self-examination, training, student

ÖZET

Amaç: Araştırma hemşirelik öğrencilerinin KKMM ile ilgili bilgi düzeylerinin saptanması ve yapılan KKMM eğitiminin bilgi durumlarına etkisinin incelenmesi amacıyla planlandı.

Hastalar ve Yöntem: Çalışmaya 77 (1. ve 4. sınıf) öğrenci gönüllü olarak katıldı. KKMM eğitiminden önce ve eğitimden bir ay sonra veri toplandı. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler ve bağımlı t-testi kullanıldı.

Bulgular: Bireylerin %67.5'i (n:52) 1. sınıf, %32.5'i (n:25) 4. sınıf öğrencisiydi. 1. sınıf öğrencilerinin %80.8'inin eğitim öncesinde KKMM hiç yapmadığı ve bu öğrencilerin %85.7'sinin (n:36) KKMM'ni bilmediği için, %14.3'ünün (n:6) ise önemsemediği için yapmadıkları saptandı. Eğitim öncesinde 4. sınıf öğrencilerinin %12'sinin (n:3) KKMM hiç yapmadığı, %48'inin (n:12) ayda bir defa, %40'ünün (n:10) bazen yaptığı tespit edildi. Eğitim sonrası 1. sınıf öğrencilerinin %53,8'inin (n:28) hiç yapmadığını, 4. sınıf öğrencilerinin ise %16'sının (n:4) hiç yapmadığı saptandı. 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin KKMM eğitimi sonrasında bilgi düzeylerinin anlamlı ölçüde arttığı ($p < 0.01$), öğrencilerin eğitim sonrası değerlendirmede eğitim öncesine göre KKMM bilme oranının %57.2 uygulama oranının ise %19.5 oranında arttığı belirlendi.

Sonuç: KKMM eğitiminin öğrencilerin bilgi düzeylerinde artışa ve sağlık davranışlarında olumlu değişimlere katkı sağladığı görüldü. Okul müfredatı dışında planlanan KKMM eğitimleri, hemşirelik öğrencilerinde konu ile ilgili daha fazla farkındalık yaratabilir.

Anahtar sözcükler: kendi kendine meme muayenesi, eğitim, öğrenci

Giriş

Meme kanseri dünyada ve ülkemizde önemli bir halk sağlığı sorunudur. Uluslararası Kanser Araştırma Ajansının (IARC) 2002 yılı tahminlerine göre meme kanseri kadınlarda en sık görülen kanser türüdür. Türkiye'de, kadınlardaki ölüm nedenleri sıralamasında meme kanseri %2.1 ile sekizinci, %24.1'lik oranla kadınlarda en sık rastlanan kanser türleri arasında ilk sıradadır. İnsidansı 100,000 kadında 244 ve prevalansı 1000 kadında 3 tür (1). Meme kanseri riskini artıran birçok faktör vardır. Belirgin meme hastalığı,

ailesel yatkınlık, genetik farklılıklar, geç yaşta gebelik, over aktivitesi, yaş, diyet özellikleri ve endokrin etkenler meme kanserine yakalanmada önemli rol oynamaktadır. Bir kadının yaşamı boyu meme kanserine yakalanma olasılığının 1/10 olduğu belirtilmektedir (2,3,4,5,6,7,8). Bu nedenle, kanserin tedavisini kolaylaştırmak yaşam süresini uzatmak için erken tanı son derece önemlidir (2,3,4,5,6,7,8,9,10,11). Meme kanserinin erken tanısında; tarama programı kapsamında yer alan meme muayenesi için hekime gitme, mamografi çekirme ve kendi kendine meme muayenesi

(KKMM) önemli bir yere sahiptir. Kadınlara klinik meme muayenesi, mamografi ve KKMM'nin ne denli önemli olduğunun anlatılması, kadınların rutin klinik meme muayenesi yaptırmasını, mamografi çektirmesini ve KKMM sonucu tespit ettiği herhangi bir değişimde zaman kaybetmeden sağlık kurumuna gitmesini sağlayacaktır (7). Kadınlar çoğunlukla memelerindeki bir lezyonu ya da kitleyi kendileri saptadıktan sonra hekime başvurumaktadırlar. Bu nedenle KKMM yapma erken tanı için araç-gereç ve maddi olanak gerektirmeyen, kolay, zararsız, kadının mahremiyetinin korunduğu, evinde tek başına rahatlıkla uygulayabileceği ve meme kanserinden ölüm oranını azaltmakta önemli olduğu düşünölen bir yöntemdir (5,6,9). Amerikan Kanser Derneği (AKD)'nin KKMM ile ilgili olarak geliştirmiş olduğu rehberine göre, 20 yaş üzerindeki bütün kadınların her ay menstrasyon bitiminden 5-7 gün sonra, menopozda olanların ise her ayın belirli bir gününde KKMM yapması gerekmektedir (6,7,8). KKMM, kişinin kendi meme yapısını iyi tanınmasına ve bir önceki aya göre meme dokusunda bir değişiklik olup olmadığını anlamasına yardımcı olabilir (6,10). Meme kanserinin erken tanısında çok önemli bir yeri olan KKMM'nin ölkemiz kadınları tarafından pek tanınmadığı ve yeterince kullanılmadığı bir çok çalışmada gösterilmiştir (3,4,6,7). KKMM'nin uygulanmasında öğretim esastır. Bu konuda uzman kişiler tarafından kadınlara KKMM, sıklığı ve zamanının öğretilmesi gerekmektedir (6). Erken yaşlarda konu ile ilgili verilecek eğitimler ölkemizdeki kadınların bu konuya dikkatlerini çekip bilinçlenmelerini sağlayacaktır.

Bu çalışmada bir vakıf üniversitesinin Hemşirelik Yüksekokulu'nda okuyan 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin KKMM ile ilgili bilgi düzeylerini saptamak ve KKMM ile ilgili bilgi durumlarına eğitimin etkisini araştırmayı amaçladık.

Gereç ve yöntem

Bu araştırma bir vakıf üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu'ndan izin alınarak 1. ve 4. sınıfta öğrenim gören, gönüllü 77 öğrenci ile tanımlayıcı olarak yapıldı. Veriler sosyo-demografik özellikleri içeren tanıtıcı form ve öğrencilerin KKMM hakkında bilgi düzeylerini ölçmeye yarayan form (Ek-1) kullanılarak toplandı. Bilgi Formu konuyla ilgili literatür kaynaklar taranarak hazırlandı (2,6,7). Çalışmaya dahil edilme kriteri olarak öğrencinin henüz KKMM uygulamasını dersler dahilinde görmemiş olan birinci sınıfta ve dersler dahilinde bu eğitimi almış son sınıfta olma durumu oluşturmuştur. Araştırmada öğrencilerin KKMM konusundaki bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla hazırlanan 27 sorunun değerlendirilmesinde; her doğru seçeeneğe "1 puan", yanlış seçeeneğe "0 puan", bilmiyorum seçeeneğine puan verilmedi. Öğrencilere KKMM ile ilgili olarak demonstrasyon yöntemi ve power point sunumu kullanılarak üç saat süren uygulamalı eğitim verildi. Eğitim verildikten bir ay sonra öğrencilerin bilgi formlarını yeniden cevaplandırılmaları istendi. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistik ve eğitim öncesi ve sonrası bilgi formundan alınan puanları karşılaştırmak amacıyla bağımlı t-testi kullanıldı.

Tablo 1. Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerinin dağılımı (N:77)

Sosyo-demografik özellikler	n	%
Sınıf		
1	52	67.5
4	25	32.5
Medeni durum		
Evli	1	1.3
Bekar	76	98.7
Mezuniyetleri		
Sağlık meslek liseleri	5	6.4
Düz lise	72	93.6

Tablo 2. Öğrencilerin KKMM hakkında mevcut bilgi durumlarının dağılımı (N=52)

KKMM hakkında mevcut bilgi durumu	1. sınıf öğrencileri		4. sınıf öğrencileri	
	n	%	n	%
Var	8	15.4	24	96
Yok	44	84.6	1	4
Toplam	52	100	25	100

Bulgular

Öğrencilerin tümü 18-27 yaş aralığında olduğu, %67.5'inin (n:52) 1. sınıf öğrencisi, %98.7'sinin (n:76) bekar olduğu, %93.6'sının (n:72) düz lise mezunu olduğu tespit edildi (Tablo 1). Öğrencilerin KKMM hakkında bilgiyi nereden elde ettikleri incelendiğinde; 1. sınıflardan sadece 15,4'ünün KKMM hakkında bilgi sahibi olduğu ve bu bilgiyi de TV, internet ve gazeteden (%50), aile ve arkadaş çevresinden (%50) edindiklerini saptandı. 4. sınıfların hepsinin KKMM hakkında bilgi sahibi olduğu %44'ünün sağlık ekibi, %56'sının bütün kaynaklardan (Sağlık ekibi, internet, aile, arkadaş) bilgi edindiklerini saptandı. 1. sınıf öğrencilerinin, %84.6'sının (n:55) konu hakkında bilgisi olmadığı; 4. sınıf öğrencilerinin ise %96'sının (n:24) KKMM hakkında bilgisinin olduğu saptandı (Tablo 2). 1. sınıf öğrencilerinin eğitim öncesi %80,8'inin (n:42) KKMM hiç yapmadığı, 4. sınıf öğrencilerinin ise %12'sinin (n:3) KKMM hiç yapmadığı saptandı (Tablo 3). 1. sınıf öğrencilerinin eğitim sonrası %53.8'inin (n:28) KKMM hiç yapmadığı, 4. sınıf öğrencilerinin ise 48'inin (n:12) ayda bir defa yaptığı, saptandı (Tablo 4). 1. sınıf öğrencilerinin eğitim öncesi sorulan bilgi sorularından ortalama 7.71±5.75 puan alırken, eğitim sonrası 18.96±6.32 puan aldığı (p=0.001), 4. sınıf öğrencilerinin eğitim öncesi sorulan bilgi sorularından ortalama 22.4±2.39 puan alırken, eğitim sonrası 23.96±2.07 puan aldığı (p=0.013) göröldü (Tablo 5).

Tablo 3. Öğrencilerin Eğitim Öncesi KKMM Yapma Sıklığının Dağılımı

KKMM yapma sıklığı	1. sınıf öğrencileri		4. sınıf öğrencileri	
	n	%	n	%
Hiç yapmıyorum	42	80.8	3	12
Ayda bir	6	11.5	12	48
15 günde bir/ara sıra/aklına geldikçe	4	7.7	10	40
Toplam	52	100	25	100

Tablo 4. Öğrencilerin Eğitim sonrası KKMM Yapma Sıklığının Dağılımı

KKMM yapma sıklığı	1. sınıf öğrencileri		4. sınıf öğrencileri	
	n	%	n	%
Hiç yapmıyorum	28	53.8	4	16.0
Ayda bir	12	23.1	12	48.0
15 günde bir/ara sıra/aklına geldikçe	12	23.1	9	36.0
Toplam	52	100	25	100

Tartışma

Meme kanseri kadınlarda en sık görülen kanser türüdür. Kadınlar ve gençler kendileri için büyük bir risk oluşturan bu hastalık ve erken tanı yöntemleri konusunda bilgilili olmalıdır. Ancak ülkemizde kadınlar arasında yapılan araştırmalarda çok değişik sonuçlar elde edilmekle birlikte genelde bu konularda ciddi bilgi eksiklikleri olduğu göze çarpmaktadır (1,2,4,11,12). Kadınların meme kanseri belirtilerini bilmelerinin yanı sıra KKMM yapabilmeleri de büyük önem taşımaktadır. Meme kanserinin erken tanısında çok önemli bir yeri olan KKMM'nin ülkemiz kadınları tarafından pek tanınmadığı ve yeterince kullanılmadığı birçok çalışmada gösterilmiştir (3,4,6,9,10,11,12,13). Farklı üniversitelerde tüm bölümlerde okuyan veya sadece hemşirelik ve ebelik bölümlerinde okuyan kız öğrencileri ile yapılan çalışmalarda da öğrencilerin KKMM hakkında bilgi sahibi olma ve uygulama oranlarının düşük olduğu gözlenmiştir (2,5,14,15). Çalışmamız da ise hemşirelik eğitimine yeni başlayan 1. Sınıf öğrencilerinin %84.6'sının (n:55) konu hakkında bilgisi olmadığı; KKMM hakkında bilgi sahibi olma ve uygulama oranlarının düşük olduğu ancak ders müfredatı dahilinde teorik ve uygulama olarak KKMM hakkında eğitim almış 4. Sınıf öğrencilerinin %96'sının (n:24) KKMM hakkında bilgisinin olduğu saptanmıştır. Bu durum hemşirelik bölümü öğrencilerinin her eğitim-öğretim dönemlerinde KKMM hakkında teorik bilgi alıp uygulama yapmaları ve mezuniyete kadar geçen stajları süresince hasta ya da sağlıklı bireylere konu hakkında eğitim vermelerinden dolayı KKMM konusunda bilincin yoğun eğitimle sağlanabileceğini göstermektedir. Gerald ve arkadaşlarının yaptıkları bir çalışmada KKMM yapan kadınların %69'unun bu yöntem yardımı ile kendisindeki tümörü zamanında teşhis ettiklerini saptamışlardır (16). Feldman ve arkadaşları meme kanseri tanısı konulmuş hastalar üzerinde yaptıkları çalışmada hastalığın patolojik

Tablo 5. Öğrencilerinin KKMM eğitimi öncesi ve sonrası bilgi sorularına verdikleri doğru cevap ortalamalarının karşılaştırılması

	Eğitim öncesi		Eğitim sonrası		t	p
	ortalama s.	sapma	ortalama s.	sapma		
1. sınıf öğrencileri	7.712	5.754	18.692	6.323	9.052	0.001
4. sınıf öğrencileri	22.400	2.398	23.960	2.071	2.688	0.013

aşaması ile KKMM arasında son derece önemli bir ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır (8). 1. Sınıf öğrencilerinin Sadece 15,4'ünün KKMM hakkında bilgi sahibi olduğu ve bu bilgiyi de TV, internet ve gazeteden (%50), aile ve arkadaş çevresinden (%50). 4. Sınıfların ise hepsinin KKMM hakkında bilgi sahibi olduğu %44' ünün sağlık ekibi, %56'sının bütün kaynaklardan (Sağlık ekibi, Internet, aile, arkadaş,...) bilgi edindikleri saptanmıştır. Gölbaşı ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada öğrencilerin KKMM hakkındaki bilgiyi sırasıyla radyo/televizyon, arkadaş, kitap/dergi, sağlık personeli, okul, aile ve internetten aldıkları görülmüştür (15). Bu da eğitim kurumlarında da konu ile ilgili eğitim verilmesi gerektiğini düşündürmektedir. 1. Sınıf öğrencilerinin %15,4'ünün KKMM hakkında bilgi sahibi olduğunu eğitim öncesi %80.8'i KKMM'yi hiç uygulamadığını belirtmişlerdir. Eğitim sonrası 1.sınıf öğrencilerinin uygulama oranı %46.2'ye çıkmıştır. Eğitim öncesi 4. sınıf öğrencilerinin tamamına yakını konu ile ilgili bilgi sahibi olduğunu ve %88'inin KKMM'yi uyguladıklarını belirtmiştir. Eğitim sonrasında da 4. Sınıf öğrencilerinde uygulama oranının eğitim öncesi uygulama oranıyla benzer olduğu görülmüştür. Demirhan ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada kadınların meme kanserine yönelik bilgi ve yaklaşımlarını değerlendiren çalışmasında; kadınların %44.2'sinin KKMM konusunda bilgilerinin olduğu ve %39,3'ünün KKMM yaptığı saptanmıştır (5). Parlar ve arkadaşlarının çalışmasında başlangıçta kadınların sadece %17'si KKMM'nin ayda bir kez yapılması gerekliliğini bilirken, verilen eğitim sonrası bu oran %94.3'e yükselmiştir (17). KKMM'nin uygulanma oranının artırılmasında eğitimin önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Meme kanserinin erken tanısında önemli bir yeri olan KKMM' nin yaygınlaştırılmasında ve doğru olarak uygulanmasında eğitimin etkisini araştıran pek çok çalışma yapılmıştır (13,18,19,20). Çalışmamızda 1. ve 4. sınıf hemşirelik öğrencilerinin eğitim öncesi ve eğitim sonrası bilgi düzeyleri incelendiğinde eğitim sonrası bilgi düzeylerinin anlamlı ölçüde arttığı (p<0.05), aynı zamanda öğrencilerin eğitim sonrası değerlendirmede eğitim öncesine göre KKMM bilme oranının %57,2, uygulama oranının ise %19,5 oranında görülmektedir. Aydemir ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada eğitim sonrası değerlendirmede eğitim öncesine göre kadınların KKMM bilme oranının %53.5, uygulama oranının ise %39 oranında arttığı belirtilmiştir. (4). KKMM ile ilgili eğitim verilerek hemşirelik öğrencilerinde olduğu kadar üniversite öğrencisi olmayan kadınların da konu hakkında bilgilenme ve uygulama bilincinin artmasının sağlanabileceği görülmüştür. Yapılan eğitimlerin etkinliğinde kullanılan yöntem ve eğitim araçlarının varlığı da önemlidir. Çalışmamız sırasında demonstrasyon ve power point sunumu ile eğitim verilmiştir. Bir ay sonraki değerlendirmede sonuçlarımız oldukça olumludur. Yapılan iki ayrı çalışmada öğretim araç ve yöntemlerinin (broşürler, görsel

Ek 1. Deneklere verilen sorgu formu

- Meme kanseri kadınlarda en sık görülen kanser türüdür.
- Meme kanseri riskini artıran faktörler arasında genetik özellikler yar alır.
- Geç yaşta gebelik ve hiç doğum yapmama meme kanseri riskini artırmaz.
- Mamografi, klinik meme muayenesi ve KKMM meme kanserinin erken teşhisini sağlar.
- Meme kanserini kesin önleyen bir yöntem henüz yoktur. Bilinen tek yöntem, erken tanıdır.
- 20 yaşından itibaren yaşam boyunca ayda bir kez KKMM yapılmalıdır.
- 50 yaşından itibaren yaşam boyunca yılda bir kez klinik muayenesi olmalıdır.
- Meme kanseri ne kadar erken dönemde bulunursa, tedavi edilme şansı o oranda fazladır.
- KKMM, periyodik aralıklarla ve bilinçli bir şekilde yapılmalıdır.
- Meme kanserini çoğunlukla kişinin kendisi tespit etmektedir.
- KKMM her yaşta kadının yapması ve memedeki değişiklikleri saptamasına yarayan önemli, kolay bir yöntemdir.
- İki haftada bir KKMM yapılmalıdır.
- Memelerde adet öncesi ya da adetli günlerde hassasiyet ve şişkinlik olabilir.
- KKMM, gözle değerlendirme, yatar pozisyonda elle değerlendirme, ayakta elle değerlendirme olmak üzere 3 aşamada yapılır.
- KKMM'nin ilk basamağı gözle değerlendirmedir.
- Muayene sırasında elle değerlendirmede meme dokusu parmak arasında sıkılmamalıdır.
- Elle muayenede elin üç parmağının iç yüzeyleri kullanarak tarama yapılır.
- Sağ memeyi sağ elle, sol memeyi sol elle muayene etmemiz gerekir.
- Muayene sırasında şüpheli gelen sertliklerin yeri önemli değildir.
- Memeler yatar pozisyonda elle değerlendirmek için sırtüstü yatılır. Sağ omza bir yastık yerleştirilir, sağ el başın altına konarak sol memenin değerlendirilmesi yapılır.
- Memelerin duşta değerlendirilmesinde memeler sabunlu el ile yıkanır.
- KKMM'nde ayakta yapılan muayene özellikle üst dış kadrandaki kitlelerin fark edilmesini sağlar.
- Muayene sırasında parmakların ucuyla 1-2 cm çapında daireler yapılmalıdır.
- Muayene yapılan ortam soğuk olmalıdır.
- Doğum kontrol hapı kullanan kişiler hapa başladıktan sonraki ilk hafta içinde muayenelerini yapmalıdırlar.
- Menopoz döneminde olan ve adet görmeyen kadınlar ise her ayın kendi belirledikleri bir günde KKMM'ni yapmalıdırlar.
- Menopoz döneminde kullandıkları hormonlar nedeniyle düzenli olarak adet görmeye devam eden kadınlar da yine de bu muayeneyi adet döngüsünün 5.-7. günleri arasında yapmalıdırlar.

ve işitsel araçlar, demonstrasyon, bireysel eğitim, video kullanımı) KKMM'ni doğru bir şekilde uygulamada önemli olduğunu belirtmiştir (9,21). Başka bir çalışmada öğretim araç ve yöntemleriyle yapılan eğitim ile KKMM uygulama sayısı %40'dan %55'e, doğruluğu ise 55'den %70.0'e arttığı saptanmıştır (20).Bilgideki artışın yanı sıra uygulamadaki artışlar da oldukça ciddi oranlardadır. Öğrencilerin eğitim sonrası KKMM hakkında bilgi düzeyleri ve uygulama oranlarının artmış olması eğitimin önemini göstermektedir. Eğitim sonrası 1. sınıf öğrencilerinin bilgi düzeylerinin ve uygulama oranlarının 4. sınıf öğrencilerinin ise uygulama oranlarının arttığı görülmüştür.

Sonuç ve öneriler

Meme kanseri ve KKMM konusunda bilgi ve sağlık davranışlarında görülen olumlu değişimler öğrencilerin yapılan eğitimden olumlu yönde etkilendiğini göstermektedir. Bu nedenle öğrencilerin KKMM uygulama becerileri geliştirilmelidir. KKMM periyodik aralıklarla ve bilinçli bir şekilde yapıldığında etkili olabilmektedir. Öğrenciler düzenli ve periyodik aralıklarla pratik yapma sorumluluğu kazandırılmalı ve kadın sağlığı açısından büyük önem taşıyan bu konuda ki eğitimler yaygınlaştırılmalıdır.

Kaynaklar

1. <http://www.saglik.gov.tr/extras/istatistikler/apk2001/092.htm/21.11.2007> (Sağlık Bakanlığı İstatistikleri 1999).
2. Karadağ M. Bir sağlık yüksekokulundaki öğrencilerin kendi kendine meme muayenesi davranış ve inançlarının belirlenmesi. *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci* 2010;2(1):1-10.
3. Aydemir G. 15-49 yaş evli kadınların kendi kendine meme muayenesi ile ilgili bilgileri. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 1990;6(3):1-10.
4. Aydemir G, Saçaklıoğlu F, Altınar N, Yaın S, Vatansver K, Kılınç G, etin A. 30+yaş grubu kadınların meme kanseri belirtileri ve kendi kendine meme muayenesi ile ilgili bilgilerin değerlendirilmesi. 4. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Bildiri Kitabı 1994:638-640.
5. Demirhan H, zen T, Bostancı M, Zencir M. Pamukkale niversitesi kredi ve yurtlar kurumu kız ğrencilerinde kendi kendine meme muayenesi ile ilgili bir araştırma. *Sağlık ve Toplum Dergisi* 2002;2(3):81-84.
6. Alpteker H, Avcı A. Kırstal alandaki kadınların meme kanseri bilgisi ve kendi kendine meme muayenesi uygulama durumlarının belirlenmesi. *Meme Sağlığı Dergisi* 2010;6(2):74-79.
7. Fındık , Turu N. Kadınların meme kanserinin erken tanısına yönelik davranışlarının belirlenmesi. *Hemşirelik Forumu Dergisi* 2004;8:54-59.
8. Feldman JG, Carter AC, Nicastrı AD, Hosat ST. Breast self-examination, relationship to stage of breast cancer at diagnosis In *Cancer*. 1981;1:47(11):2740-2745. (PMID: 7260866).
9. Agars J, McMurray A. An evaluation of comparative strategies for teaching breast self-examination. *J Adv Nursing* 1993;18:1595-1603. (PMID: 8263251).
10. Akyolcu N, Kanan N. Kadınlarda kendi kendine meme muayenesinin yaşam süresine olumlu etkisi. *Hemşirelik Bülteni* 1987;2(8):72-74.
11. Doyle MA. Breast self-examination practices in women with a know neoplasm. *Prog Clin Biol Res*. 1988;278:171-184. (PMID: 3211934)
12. Gnel N, ztaş D, ner A, Yamaç D, Akı Z, Coşkun U. 20 ve üzeri yaş grubu kadınların meme kanserine yönelik bilgi ve davranışların değerlendirilmesi. *Türk Onkoloji Dergisi* 1995;10(2):60.
13. Altnkan H, Akın B, Ege E. 20-60 yaş arası kadınların kendi kendine meme muayenesi (KKMM) uygulama davranışları ve farkındalık düzeyleri. *Meme Sağlığı Dergisi* 2008;4(2):84-90.
14. Öztürk M, Engin VS, Kişioğlu AN, Yılmaz G. Effects of education on knowledge and attitude of breast self examination among 25 + years old women. *Eastern Journal of Medicine* 2000;1:3-17.
15. Gölbaşı Z, etin R, Kalkan S, Durmuş T. Üniversite ğrencisi kızların meme kanseri ve kendi kendine meme muayenesi ile ilgili bilgi ve davranışları. *Meme Sağlığı Dergisi* 2010;6(2):69-73.
16. Gerald D, Dodd M. American cancer society guideliness on screening for breast cancer. *Cancer* 1992;69(1):143-145.
17. Parlar S, Bozkurt A, Ovayolu N. Bir ana ocuk sağlığı merkezine başvuran kadınlara verilen meme kanseri ve kendi kendine meme muayenesi ile ilgili eğitimin değerlendirilmesi. *C. . Hemşirelik YüksekOkulu Dergisi* 2004;(8):2.
18. Gnal SY, Gnal Aİ. 22-25 yaş çalışan kadınların meme kanserine yönelik davranışları. *Sağlık ve Toplum* 2000;10(1):21-24.
19. Kangmin MD, Hunter S, Bernard LJ, Kathleen PW, Chanel LR, Lloyd CE, Ziding F, Robert SL. An intervention study on screening for breast cancer among single African-American women aged 65 and older. *Preventive Medicine* 2002;34:536-545.
20. Koca B. Kendi kendine meme muayenesini bilmenin kadın sağlığı açısından nemi. *Yeni Tıp Dergisi* 2010;27:10-14.
21. Janda M, Stanek C, Newman B, Obermair A, Trimmel M. Impact of videotaped information on frequency and confidence of breast self-examination. *Breast Cancer Res Treat* 2002;73(1):37-43. (PMID: 12083630).

İletişim

Hatice Yorulmaz

Tel : 0(212) 2209696-131

E-Posta : haticeyorulmaz@hotmail.com